

การนำแนวคิดมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทมาลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

Application of Concept of Humanism in Theravada Buddhist Philosophy

to Reduce the Attachment in Materials

เอก โกไสยกานนท์¹ / ประเวศ อินทองปาน²

Ake Kosaikanond / Praves Intongpan

¹นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Ph.D. Student of Philosophy and Religion Department, Faculty of Humanities, Kasetsart University

²รองศาสตราจารย์ สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Associate Professor of Philosophy and Religion Department, Faculty of Humanities, Kasetsart University

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) ศึกษาทัศนคติมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) วิเคราะห์แนวคิดทางมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทมาลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติทางอภิปรัชญาจะให้ความสำคัญกับการรู้แจ้งตามความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ ทัศนคติทางญาณวิทยาจะให้ความสำคัญกับสติปัญญาและการได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องแท้จริง และทัศนคติทางจริยศาสตร์จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณไปสู่ความเป็นมนุษย์ในอุดมคติที่สมบูรณ์ด้วยคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ผลการวิจัยการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุพบว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การถูกครอบงำทางความคิดซึ่งทำให้เกิดมโนทัศน์ว่า “วัตถุเป็นสิ่งมีคุณค่าที่สุดสำหรับมนุษย์” โดยมีมโนทัศน์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดปัญหาให้กับผู้ที่ยึดมั่นถือมั่นและปัญหาของโลก การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์โดยใช้สติปัญญาเพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิทำให้รู้ความเป็นไปของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เป็นการยกระดับจิตวิญญาณของการเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวเองให้สูงขึ้น ใช้หลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการพิจารณาความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไม่หลงไปกับกระแสสังคมและการถูกครอบงำทางความคิด ใช้หลักการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการสนองความต้องการทางร่างกายกับจิต ทั้งหมดนี้เป็นแนวทางให้เกิดการลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

คำสำคัญ: มนุษยนิยม, พุทธปรัชญาเถรวาท, การยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

Abstract

The purpose of this research are 1) to study the humanistic attitudes in Theravade Buddhist philosophy, and 2) to analyze the humanist concepts in Theravade Buddhist philosophy to reduce the materialistic attachment. The research found that Metaphysical attitudes focus on actual enlightenment according to natural law. Epistemological attitudes focus on intelligence and the acquisition of true knowledge, and ethical attitudes focus on developing a life and a soul into an ideal human being, complete with value and dignity in humanity. The research results of materialistic attachment found that one important reason is: The domination of thought that causes the concept. "The object is the most valuable thing for mankind." This concept causes problems for those who attach with objects and world's problems. Modifying the concept by using intelligence, which cause the right views to attain truth leads to the realization of reality. It elevates worth of human's spirit and dignity to itself. Using the principles of Kalama and Yogyakarta consider the validity of the information received. Do not lost with the flow of society and domination of thought. Use the middle way of life to make a balance between the needs of the physical and mental. All these material are the way to reduce materialistic attachment.

Keywords: humanism, Theravada Buddhist philosophy, attachment in materials

บทนำ

มนุษย์ยกตนเองให้เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐที่สุด เพราะมนุษย์มีสติปัญญารู้จักใช้เหตุผลและสามารถพัฒนาตัวเอง มนุษย์ตั้งตนเองเป็นศูนย์กลางของโลกมาตั้งแต่ยุคโบราณเพื่อจะเป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสรรพสิ่ง การดัดแปลงธรรมชาติเพื่อความสะดวกในการดำรงชีพของมนุษย์ในยุคโบราณ เช่น การสร้างระบบชลประทานเพื่อการเพาะปลูก สืบต่อมาถึงยุคปัจจุบันมนุษย์ก็ยังคงเป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสรรพสิ่ง เช่น การทำฝนเทียมในพื้นที่แห้งแล้ง การกำหนดกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของการอยู่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ มนุษย์กับมนุษย์ มาตรการหรือวิธีการ

ทั้งหลายนี้ล้วนเป็นไปเพื่อกำหนดสรรพสิ่งให้เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์ ดังที่ Dogbauw (2001 : 81) ได้กล่าวถึงข้อความตอนหนึ่งของโปรทาโกอรัส (Protagoras) นักปรัชญาในยุคกรีกโบราณว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่งว่าอะไรเป็นอะไรหรือไม่เป็นอะไร” โดยอธิบายว่า โลกจะเจริญหรือเสื่อมขึ้นอยู่กับมนุษย์และมนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายแก่โลกว่าอะไรเป็นอะไรหรือไม่เป็นอะไร

ในความประเสริฐของมนุษย์มีอำนาจฝ่ายอกุศลกรรมที่คอยบงการจิตวิญญาณให้ยึดมั่นกับวาทกรรมที่ว่า “วัตถุเป็นสิ่งที่มามีค่าที่สุดสำหรับมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องแสวงหา” Buddhadasa Bhikku (n.d. : 358) ได้กล่าวถึงวัตถุไว้ว่า เป็นศัตรูร้ายที่สุดของมนุษย์ ทำให้ผู้คนลุ่มหลงและสมัครใจที่จะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้ครอบครองวัตถุ ความก้าวหน้าทางวิทยาการคิดค้นแต่เรื่องวัตถุ ทำให้เห็นได้ว่าจิตวิญญาณยึดถือวัตถุเป็นสรณะ มนุษย์ตกเป็นทาสของสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Sophonwisjethawong, 1978 : 11) วัตถุกลายเป็นตัวชี้นำความเป็นไปของชีวิต ทำให้มนุษย์ขาดเสรีภาพ นั่นเท่ากับเป็นการลดคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์

มนุษย์ยึดมั่นถือนั่นอยู่กับวัตถุกลายเป็นความเห็นแก่ตัว เป็นความโลภที่ไม่สิ้นสุด เป็นกระบวนทัศน์ของการแข่งขันที่จะควบคุมโลกและมนุษย์ให้เป็นไปตามความคิดและความเชื่อว่าวัตถุเป็นสิ่งที่มามีค่าที่ทุกคนต้องแสวงหาผ่านระบบการศึกษาและการโฆษณาที่เราพบเห็นกันได้ทุกวันนี้ ความโลภและความเห็นแก่ตัวเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์ทำได้ทุกอย่างเพื่อครอบครองวัตถุและสร้างความมั่งคั่ง มนุษย์สร้างระบบการเงินเพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้ทรัพยากรถูกแปรรูปมาเป็นวัตถุอย่างไรพรหมแดน (Satha-Anond, n.d. : 22-23) มีการใช้ทรัพยากรอย่างมากมายมหาศาลเพื่อตอบสนองความพึงพอใจจนเกิดความแปรปรวนของสภาพอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ทำลายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและความไม่สงบสุขขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก มนุษย์เริ่มตระหนักถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นและพยายามหาวิธีลดการใช้วัตถุนั้นเป็นสาเหตุประการหนึ่งของปัญหาและวิกฤตการณ์ทั้งหลาย

พุทธปรัชญามีแนวคิดของการเชิดชูคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ใช้สติปัญญาและเหตุผลส่งเสริมการพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณ มีอิสระเสรีในความคิดริเริ่มและแสดงออกในทางสร้างสรรค์ มีความถูกต้องดีงามภายใต้ศีลธรรมและมนุษยธรรมซึ่งสอดคล้องกับทัศนะทางมนุษยนิยม Putr-in (2011 : 112-113) กล่าวถึงแนวคิดทางมนุษยนิยมที่สำคัญว่า เป็นหลักปรัชญาที่ยกย่องในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กำหนดให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการจัดการกับทุกสิ่งทุก

อย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนเองด้วยตัวเอง มีเจตจำนงเสรีที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง ใช้สติปัญญาและเหตุผล ใช้ศักยภาพและความพยายามของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อแก้ปัญหา เพื่อสร้างสรรค์ความถูกต้องดีงามและสร้างประโยชน์สุขของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสิ่งภายใต้สภาพแวดล้อมในธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่า พุทธปรัชญามีทัศนะที่เป็นมนุษยนิยมแฝงอยู่ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะใช้แนวคิดมนุษยนิยมในพุทธปรัชญามาลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ โดยเชื่อว่าจะทำให้ปัญหาทั้งหลายที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่เบาบางลง ขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนคติมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทมาลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางปรัชญาที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทัศนคติทางมนุษยนิยมที่แฝงอยู่ในพุทธปรัชญาตามแนวอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ และคุณลักษณะสำคัญบางประการของมนุษยนิยมในพุทธปรัชญา คือ การใช้สติปัญญา ใช้หลักการทางกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการ ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา มาเป็นพลังที่จะลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยจะศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปรัชญามนุษยนิยม พุทธปรัชญา แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อหาแนวโน้มคติทางมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อการลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ ส่วนการนำเสนอผลงานวิจัยเป็นแบบพรรณนาความ (Descriptive)

ผลการวิจัย

1. ทศนคติมนุษยนิยมในพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาเป็นวิถีคิดและแนวทางปฏิบัติที่กำหนดให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางเพื่อให้การใช้เสรีภาพและศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่สร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม รวมถึงความเป็นไปของโลกและสรรพสิ่งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งในระดับบุคคลและสังคม พุทธปรัชญาสอนให้มนุษย์เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ ต้องการให้มนุษย์ใช้สติปัญญาและเหตุผลอย่างถูกวิธี ทุกลักษณะในพุทธปรัชญาเอื้อต่อการพัฒนากายและความสูงส่งทางจิตวิญญาณสู่การเป็นมนุษย์ในอุดมคติอันเป็นเป้าหมายที่มีคุณค่าสูงสุดของมนุษย์ พุทธปรัชญาสามารถวิเคราะห์ได้ตามขอบข่ายของอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์

ด้านอภิปรัชญา

อภิปรัชญาในพุทธปรัชญาเป็นการอธิบายปรากฏการณ์แท้จริงทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามกฎแห่งเหตุปัจจัย โดยถือว่า ปรมาตมธรรมเป็นความจริงสูงสุด ดำรงอยู่ตลอดไปไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา อยู่เหนือการควบคุมจากสรรพสิ่ง มี 4 ประเภท คือ รูป จิต เจตสิก และนิพพาน เรียกรวมกันว่า รูปกับนาม เป็นการรับรู้ปรากฏการณ์แห่งการดำเนินชีวิตเพื่อสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงว่า โลกเกิดจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย (สังขตธรรม) เกิดดับได้ตามเงื่อนไขของกฎธรรมชาติและความเป็นไปของสรรพสิ่งตามหลักธรรม เช่น กฎไตรลักษณ์ ปฏิจสมุปบาท กฎแห่งกรรม อริยสัจ 4 เป็นต้น ยกเว้นพระนิพพานเป็นอสังขตธรรมที่ไม่ปรากฏการเกิด ไม่ปรากฏความเสื่อม ไม่ปรากฏความแปรปรวน ไม่ได้เกิดจากเหตุปัจจัยอิงอาศัยกัน เป็นสภาวะเหนือสมมติบัญญัติ เรียกว่า โลกุตตรธรรม ทั้งหมดของอภิปรัชญาในพุทธปรัชญาเป็นไปเพื่อการหยั่งรู้โลกตามความเป็นจริง ไม่หลงติดกับสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำให้จิตเป็นอิสระอันนำไปสู่การพัฒนาชีวิตและพัฒนาจิตวิญญาณให้มีความละเอียดอ่อนประณีตขึ้นเป็นลำดับจนหลุดพ้นจากโลกิยะเข้าสู่โลกุตระ

ด้านญาณวิทยา

พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับปัญญาและความรู้อย่างมากทั้งในระดับการดำรงชีวิตปกติไปจนถึงการใช้ความรู้เพื่อการพ้นทุกข์ทางจิตวิญญาณ โดยเชื่อว่า ความรู้ที่ถูกต้องเป็นเครื่องชี้นำการปฏิบัติเพื่อควบคุมและพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นจนถึงขั้นสูงสุดได้ เพราะขณะที่สภาพจิตของผู้รู้ไม่ถูกกิเลสตัณหาควบคุม จะเกิดการรับรู้สถานะของสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความเห็นที่

ถูกต้องและการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นการสร้างสัมมาทิฐิอันจะนำไปสู่ความรู้แจ้งตามความจริง ทางด้านอภิปรายมาเข้ากับการประพจน์ปฏิบัติด้านจริยธรรม

ความรู้หรือสิ่งที่รับรู้ผ่านอายตนะโดยไม่พิสูจน์ทดลองอาจจะเป็นความรู้ที่ผิดพลาดได้ พุทธปรัชญาจึงมีทฤษฎีว่าด้วยหลักความเชื่อหรือกาลามสูตรที่สอนไม่ให้เชื่อโดยไม่มีการพิสูจน์ เป็นทฤษฎีเพื่อความปลอดภัยที่มีต่อความเชื่อในสิ่งที่รับรู้หรือข่าวสารข้อมูลของผู้รับสาร โดยเสนอให้ใช้สติปัญญาและเหตุผล ใช้ความสามารถของตน พิสูจน์ว่าความรู้นั้นถูกต้องก่อนตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธ นอกจากกาลามสูตรแล้วพุทธปรัชญายังเสนอให้ใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อส่งเสริมให้คิดในสิ่งที่ผ่านเข้ามาในชีวิตอย่างถูกวิธี ให้รู้จักเลือกเสพเพื่อสนองความอยากทั้งหลาย ให้คิดพิจารณาอย่างแยบคายเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ รู้จักแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสถานะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

มนุษย์นิยมในพุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับความรู้ที่ถูกต้อง เพราะความรู้มีไว้เพื่อเป็นเครื่องชี้นำการประพจน์ปฏิบัติ เพื่อควบคุมและพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นจนถึงขั้นสูงสุดได้ โดยเชื่อว่าการใช้สติปัญญาและเหตุผลที่ผ่านการพิจารณาโดยหลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการนำมาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องทำให้รู้จักโลกตามความเป็นจริงไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสทางวัตถุหรือมายาภาพ ไม่หลงเชื่อไปกับวาทกรรมหรือกระแสสังคม มีการปฏิบัติที่ถูกต้องและพัฒนาไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิง

ด้านจริยศาสตร์

พุทธปรัชญาได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ในทัศนะของการดำเนินชีวิตในกรอบของศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับปुरुชนไปถึงอริยชน เรียกว่า พุทธจริยศาสตร์ มีคุณลักษณะเป็นแบบมัชฌิมนิยมหรือทางสายกลาง ถือเรื่องอิสรภาพทางจิตวิญญาณเป็นประโยชน์สูงสุดของมนุษย์ คือ พระนิพพานอันเป็นธรรมในระดับโลกุตระ ผู้เข้าถึงธรรมในระดับนี้จะมีภาวะของความสะอาด สว่าง สงบทางจิตใจ ภาวะจิตที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์สุขให้กับโลกและมนุษยชาติ สมบูรณ์พร้อมด้วยคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์อย่างที่สุด ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับธรรมในระดับโลกียะที่มีหลักการและแนวทางพัฒนามนุษย์แบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมการครองชีวิตด้วยเหตุผลภายใต้หลักธรรมาธิปไตย ใช้หลักการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการสนองตอบทางร่างกายและจิตวิญญาณไม่ยึดวัตถุหรือทรัพย์สินเป็นตัวกำหนดเช่นเดียวกับพวกวัตถุนิยม เพื่อเลี้ยงความเชื่อแบบสุดโต่ง

เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการสนองความต้องการทางกายกับจิต มีเสรีภาพที่จะพัฒนาและเชิดชูคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมให้มนุษย์มีศีลธรรม เรียนรู้ที่จะให้มนุษย์พึ่งพาตนเอง สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้กับตัวเองและให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขด้วยการประพฤติปฏิบัติแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา เอาใจเรามาใส่ใจเขา ให้ความเคารพในคุณค่าของชีวิตคนอื่นไม่น้อยไปกว่าชีวิตตนเองอันเป็นลักษณะของการยึดถือความสงบและประโยชน์สุขของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของมนุษย์ทุกคนชั้นทุกระดับ

2. การนำแนวคิดมนุษยนิยมในพุทธปรัชญามาลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

โลกยุคปัจจุบันมนุษย์ถูกทำให้เชื่อว่าวัตถุเป็นสิ่งที่ค่าที่สุด วัตถุเป็นเครื่องชี้คุณค่าของบุคคลครอบครอง ความศรัทธาในตัววัตถุได้แทรกซึมเข้าไปอยู่ในจิตวิญญาณจนเกิดการลุ่มหลง กลายเป็นการแก่งแย่งแข่งขันกันแสวงหาครอบครองจนเกินจำเป็น เกินความพอดี ยึดถือวัตถุเป็นสรณะจนตกเป็นทาส ทำให้ทุกอย่างแม้จะผิดคุณธรรมจริยธรรม เป็นความลุ่มหลงมัวเมา ไขว่คว้าตอบสนองความสุขทางกายแต่ความสุขทางใจไม่ได้รับการตอบสนอง เป็นความไม่สมดุลระหว่างร่างกายกับจิต ผลกระทบที่ตามมาคือวิกฤตการณ์โลก

แนวคิดมนุษยนิยมในพุทธปรัชญามีพลังที่สามารถลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ เพราะแนวคิดทางมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาทำให้เกิดสัมมาทิฐิอันจะนำไปสู่ความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงทางด้านอภิปรัชญาเพื่อการประพฤติปฏิบัติด้านจริยธรรม กล่าวคือ สติปัญญาและเหตุผลทำให้เกิดสัมมาทิฐิอันนำไปสู่การรู้กฎธรรมชาติและความเป็นไปของสรรพสิ่งตามหลักธรรม เช่น สรรพสิ่งล้วนเป็นอนิจจังตามกฎไตรลักษณ์ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นจึงเกิด ความรู้แท้จริงที่ได้ทำให้คลายการยึดมั่นถือมั่น ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ใช้หลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิกาเพื่อพิจารณาความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ไม่หลงไปกับกระแสสังคมและการถูกครอบงำความคิด ใช้เสรีภาพภายใต้มนธรรมและมนุษยธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณไปตามลำดับขั้นมนุษย์ในอุดมคติ เป็นการยกระดับจิตวิญญาณของการเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวเองให้สูงขึ้น ใช้หลักการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างกายกับจิต ทั้งหมดเป็นวิธีที่ทำให้การยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุลดลง วัตถุจะถูกใช้เพื่อประโยชน์สุขตามความจำเป็นขณะเดียวกันก็แสวงหาความสุขจากสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ

อภิปรายผล

1. ทศนคติมนุษยนิยมในพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) เป็นปรัชญาอินเดียฝ่ายนาสติกะที่ไม่สนับสนุนคัมภีร์พระเวท พุทธปรัชญามาจากพุทธศาสนาซึ่งปกติจะหมายถึงคำสอนที่เป็นปรัชญาและศีลถือกำเนิดขึ้นมาประมาณเกือบ 2,600 ปีมาแล้ว โดยเจ้าชายสิทธัตถะ รัชทายาทสาकยวงศ์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พุทธปรัชญาเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์โดยตรง มีวิธีคิดและแนวการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาชีวิตอย่างมีระบบแบบวิทยาศาสตร์ ที่สำคัญคือพุทธปรัชญากระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาและเข้าถึงสัจธรรมด้วยความพยายามของตนเอง ไม่ส่งเสริมให้อ้อนวอนร้องขอจากเทพเจ้าหรือผู้มีอำนาจ หลักธรรมทั้งหมดถูกค้นพบโดยมนุษย์และเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตไปสู่ความดีงามและความประเสริฐสุดแก่มนุษย์จนถึงการพ้นทุกข์ พุทธปรัชญาจึงมีทัศนะของการเป็นปรัชญามนุษยนิยม

พุทธปรัชญาเป็นสัจธรรมและเป็นหลักปฏิบัติทางจริยธรรมบางประการของพระพุทธศาสนาที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีทางของปรัชญา (Na Sangsee, 2000 : 10) แนวคิดทางพุทธปรัชญายกย่องมนุษย์ว่า เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความประเสริฐเหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นใด เพราะมนุษย์รู้จักใช้สติปัญญาและเหตุผล รู้จักที่จะพัฒนาชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงทุกข์และสร้างสุข รู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์แก่อุปถัมภ์ทั้งตนเองและผู้อื่น หลักธรรมทั้งหมดในพุทธปรัชญาจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นหลัก ผู้ศึกษาและปฏิบัติสามารถรู้ถึงความถูกต้องแท้จริงของโลก รู้ถึงความถูกต้องแท้จริงในธรรมชาติของตนเอง รวมถึงการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบรรลุธรรมเป็นมนุษย์ในอุดมคติ จิตวิญญานเป็นนิสสรภาพโดยสมบูรณ์

พุทธปรัชญาเป็นศาสตร์ที่มีมโนทัศน์ทางมนุษยนิยมแฝงอยู่ สามารถนำมาพัฒนาในทุกเรื่องของมนุษย์รวมถึงทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปของโลกและสรรพสิ่งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งในระดับบุคคลและสังคม สามารถวิเคราะห์ได้ตามขอบข่ายของอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์

อภิปรัชญา

พุทธปรัชญาไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาอภิปรัชญาเกี่ยวกับจุดกำเนิดและจุดสิ้นสุดโลก และจักรวาล หรือปัญหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ ด้วยเหตุที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงเห็นว่าปัญหาแบบนี้เป็นเรื่องไกลตัว ไม่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต อภิปรายในพุทธปรัชญาให้ความสนใจต่อสภาพอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์และโลก รวมถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับโลกธรรมชาติภายนอก

อภิปรายในพุทธปรัชญามีทัศนะว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มียุ่จริง ดำรงลักษณะเฉพาะของตนไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลง เรียกว่า ปรมัตถธรรม อันหมายถึง ธรรมที่มีประโยชน์สูงสุดมี 4 ประเภท คือ รูป จิต เจตสิก และนิพพาน เรียกรวมว่า รูปกับนาม ทั้งรูปและนามต่างเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์แห่งการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ เพื่อเป็นการสะท้อนให้มนุษย์เห็นโลกตามความเป็นว่าโลกเกิดจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย (สังขตธรรม) เป็นสิ่งที่ไม่จีรัง ไม่คงที่ เกิดและดับได้ตามเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขของกฎธรรมชาติ ยกเว้นพระนิพพานไม่มีปัจจัยใดๆ ปรุงแต่งได้อีก (อสังขตธรรม) สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียุ่จริงตามธรรมชาติ ไม่มีผู้สร้าง มนุษย์ผู้ใดประจักษ์แจ้งถึงความจริงของธรรมชาตินี้แล้วจะมีทัศนะที่สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ

คำสอนเรื่องหลักปฏิจสมุปบาทหรืออทิปปัจจยตาที่แสดงความจริงที่ว่าโลกไม่เป็นอิสระจากสิ่งใดในจักรวาล เช่น โลกหมุนรอบตัวเองขณะเดียวกันก็ต้องโคจรรอบดวงอาทิตย์ พุทธปรัชญาแสดงถึงความจริงของจักรวาลที่ไม่สิ้นสุด เพื่อชี้ให้เห็นถึงอนันตะของโลกธาตุ (Mahachulalongkornrajavidhayalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 20/81/306-307) เป็นการชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องเหนือวิสัยการคิดค้นด้วยเหตุผลของมนุษย์ทั่วไป เป็นเรื่องที่เป็นอนินดิยาหาคำตอบไม่ได้ และที่สำคัญคือไม่นำไปสู่การพ้นทุกข์ทางใจ (Kerdkaew, 2010 : 30) พุทธปรัชญาจึงไม่สนใจหาคำตอบทางอภิปรายเช่นเดียวกับปรัชญามนุษยนิยมสายอื่น จุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญาอยู่ที่การปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์เป็นอิสรภาพโดยสมบูรณ์ ไม่สนใจในในเทพเจ้า อำนาจลี้ลับศักดิ์สิทธิ์รวมถึงพละนาฏภาพของพระเจ้าที่เชื่อกันว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้าง ผู้กำหนดและผู้ทำลายโลกและสรรพสิ่งตามปรัชญาสายเทวนิยม

อภิปรายในพุทธปรัชญาเป็นไปเพื่อให้รู้ถึงปรากฏการณ์แท้จริงทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามกฎแห่งเหตุปัจจัย นำเสนอความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตมนุษย์ ความเป็นไปของสรรพสิ่งด้วยหลักธรรม เช่น กฎไตรลักษณ์ ทำให้ผู้คนหยั่งรู้สภาพอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์และโลก รวมถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับโลกธรรมชาติภายนอกตามความเป็นจริง ไม่หลงติดกับสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อการพัฒนาชีวิตและพัฒนาจิตวิญญาณให้ประณีตและมีความละเอียดอ่อนขึ้นตามลำดับจนหลุดพ้นจากโลกิยะเข้าสู่โลกุตระ

ญาณวิทยา

ญาณวิทยาเป็นประมวลความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงตามหลักมนุษยนิยม ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาจึงเป็นประมวลความรู้ที่ผ่านการรับรู้ทางประสาทสัมผัส กระบวนการทางความคิด กระบวนการของเหตุผล การพิสูจน์ ทดลองปฏิบัติ โดยจำแนกแหล่งที่มาของความรู้ตามลำดับการเกิดขึ้นตั้งแต่ สุตมยปัญญาคือ ความรู้จากการศึกษาค้นคว้า สังเกต ฟังและจดจำ เป็นความรู้ในระดับเริ่มต้นที่เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส มาสู่ความรู้ในขั้นที่ 2 เป็นความรู้ที่มีความละเอียดอ่อนประณีตมากขึ้น เป็นการนำความรู้จากประสาทสัมผัสมาถนอมกรองด้วยความคิด ตรรกะตรองพิจารณาด้วยเหตุผลแบบอุปนัย นิรนัย เปรียบเทียบ โยนิโสมนสิการ จนเป็นอิสระจากการถูกครอบงำด้วยศรัทธาจิตเรียกว่า จินตามยปัญญา และความรู้ในลำดับที่ 3 ถือเป็นแหล่งความรู้ที่แท้จริงอยู่เหนือวิสัยการคิดและการใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ เกิดจากการนำความรู้ที่ได้จากการพิจารณาทดลองปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง ขยายความได้ว่า เมื่อบุคคลปฏิบัติศีลได้อย่างมั่นคง มีการสำรวมระมัดระวังพฤติกรรมทางกายและวาจาจนเป็นปกติ ทำให้จิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ สามารถรู้เห็นตามความเป็นจริงและพัฒนาไปสู่ความรู้ที่ลึกซึ้งด้วยจิตตนเอง ผู้รู้กลายเป็นสิ่งเดียวกับตัวถูกรู้ เป็นความรู้ในระดับสูงสุดที่ผ่านการปฏิบัติทางจิตมีลักษณะเป็นอวิสัยเรียกว่า ภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ (Putr-in, 2016 : 158-159) ความรู้ในพุทธปรัชญาเป็นทั้งในระดับการดำรงชีวิตปกติไปจนถึงการใช้ความรู้เพื่อการพ้นทุกข์ทางจิตวิญญาณ

พุทธปรัชญายอมรับว่ามนุษย์เป็นผู้แสวงหาความรู้และใช้ความรู้นั้น โดยผ่านการประเมินด้วยสติปัญญาของตนเอง แต่ความรู้ที่นำมาใช้ต้องเป็นความรู้ตรงตามความเป็นจริงไม่ใช่การรู้เห็นที่ยึดติดอยู่กับอารมณ์หรืออคติส่วนตนซึ่งจะทำให้การรู้เห็นคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงและอาจถือว่าเป็นความรู้ได้ พุทธปรัชญามีหลักการพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของความรู้ทางอายตนะที่กล่าวไว้ในกาลามสูตร

กาลามสูตรหรือหลักความเชื่อเบื้องต้นที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำไม่ให้เชื่อถือแหล่งความรู้จากคัมภีร์ ความรู้ที่ได้จากการใช้ตรรกะโดยปราศจากการพิสูจน์ทดลอง เพราะเป็นแหล่งความรู้ที่อาจผิดพลาดได้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้ใช้สติปัญญา ความสามารถของตน เหตุผล ประสบการณ์และการปฏิบัติ ในการพิสูจน์หาความรู้ที่ถูกต้องแท้จริง ทดสอบความเชื่อ ข้ออ้างที่ได้ยิน ได้พบ เห็น จน เข้า ถึง ความ ถูก ต้อง ก่อน ตัด สิน ใจ ยอ ม รับ หรือ ปฏิเสธ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 20/66/257) หลักในกาลามสูตรจึง

เป็นทฤษฎีเพื่อความรอบคอบที่มีต่อความเชื่อในสิ่งที่รับรู้หรือข่าวสารข้อมูลของผู้รับสาร เป็นการเตือนว่าไม่ให้เชื่อสิ่งใดโดยไม่พิจารณาก่อน

โยนิโสมนสิการเป็นวิธีการฝึกคิดและใช้เหตุผลที่อยู่เหนืออารมณ์ เป็นการส่งเสริมให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี ให้รู้จักเลือกเสพเพื่อสนองความอยาก ให้รู้จักพิจารณาโดยแยกคายเพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นไปตามลำดับจนถึงต้นตอของสาเหตุ แยกองค์ประกอบจนเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008 : 336) โยนิโสมนสิการจึงเป็นวิธีคิดอย่างละเอียดรอบคอบ คิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดอย่างมีเหตุผล คิดให้เกิดกุศลกรรมเป็นสัมมาทิฐิ เป็นปัจจัยให้ถึงพร้อมด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผินตามภาพลักษณ์ที่ปรากฏ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง ดังพุทธพจน์ที่ว่า เมื่อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้น สัมมาทิฐิย่อมเกิดขึ้น เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นความเจริญย่อมเจริญยิ่งขึ้น (Mahachulalongkornrajavidhayalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 20/186/41) และ โยนิโสมนสิการยังเป็นตัวกำจัดอวิชชา ดังพุทธพจน์ที่ว่า โยนิโสมนสิการทำให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิดขึ้น ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วถูกกำจัดออกไป (Mahachulalongkornrajavidhayalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 20/21/5)

มนุษย์ใช้สติปัญญาที่อยู่ในกรอบของมโนธรรมและมนุษยธรรม ดำเนินชีวิตตามความมุ่งประสงค์ของตนเองด้วยความพยายามของตัวเอง ใช้เหตุผลที่ปราศจากอคติ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของสิ่งที่ไม่มีเหตุผลหรือสิ่งที่ไม่สามารถใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์ได้ ทำให้เป็นมนุษย์ถึงพร้อมทั้งปรีชาญาณและปัญญาญาณสามารถขยายองค์ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อบรรลุประโยชน์สุขได้

มโนทัศน์เรื่องกรรมในพุทธปรัชญาสอนให้มนุษย์พิจารณาจิตตัวเองที่อาจถูกรอบงำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาซึ่งมนุษย์ต้องควบคุมและขัดด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 หรือหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา (Mahachulalongkornrajavidhayalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 22/63/577-578) เพื่อพัฒนาชีวิตไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่เริ่มด้วยปัญญาและจบด้วยปัญญา (Intongpan, 2010 : 317-318) อธิบายได้ว่า ในเบื้องต้นต้องเชื่อว่าทุกข์ที่เกิดขึ้นย่อมมีเหตุและเมื่อรู้และเข้าใจเหตุย่อมรู้ว่าเมื่อละเหตุแห่งทุกข์ได้ ทุกข์ซึ่งเป็นผลก็จะดับไปเอง มรรค 8 จึงต้องเริ่มจากสัมมาทิฐิก่อนแล้วความรู้หรือความเข้าใจจะค่อยๆ พัฒนากลายเป็นความรู้ด้วยปัญญาของตน

ญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเป็นปฏิบัตินิยมมีความเห็นว่า ทฤษฎีเป็นตัวชี้นำการปฏิบัติ ขณะเดียวกันการปฏิบัติก็เป็นการคัดกรองความรู้ขึ้น โลภะให้ตรงต่อความจริงขึ้น โลภะตระ

(Kamdee, 1991 : 119) ในลักษณะเช่นนี้พุทธปรัชญาเป็นต้นนำการปฏิบัติและพัฒนาไปสู่การกลั่นกรองจึงเป็นต้นนำให้ความรู้กับความจริงขั้นสูงสุดเป็นสิ่งเดียวกัน อธิบายได้ว่า การจะให้เกิดความรู้แท้จริงนั้นบุคคลต้องลงมือปฏิบัติเพื่อพิสูจน์จนเข้าถึงความจริงด้วยตัวเอง เช่น คำสอนเรื่องไตรสิกขา เมื่อบุคคลปฏิบัติศีลได้อย่างมั่นคง มีการสำรวมระมัดระวังพฤติกรรมทางกายและวาจา ทำให้จิตสงบตั้งมั่นไม่เกิดความวิตกกังวลกลายเป็นสมาธิสามารถที่จะรู้เห็นตามความเป็นจริงและพัฒนาไปสู่การเข้าถึงความรู้ที่ลึกซึ้งด้วยจิตของตนเอง เป็นความรู้ในระดับสูงสุดที่ผ่านการปฏิบัติทางจิตของพระอรหันต์มีลักษณะเป็นอद्वิतीय ผู้รู้กลายเป็นสิ่งเดียวกับตัวถูกรู้ ดังนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ขั้นสูงสุดในทัศนะของพุทธปรัชญาแล้ว ทฤษฎีและการปฏิบัติควรจะต้องควบคู่กันไป

พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลและวิเคราะห์ด้วยปัญญา เช่น การใช้เหตุผลชี้แจงในเรื่องกรรม ผลของกรรมและการเกิดใหม่เพื่ออธิบายความแตกต่างและความไม่เสมอภาคของมนุษย์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 14/289-296/349-355) ในการอธิบายปัญหาทางญาณวิทยานั้นพุทธปรัชญายึดหลักเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้โดยการทดลอง ยอมรับความรู้ที่มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส และยึดถือว่าความรู้ที่แท้ต้องเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดผลในการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์สุขแก่มนุษยชาติด้วย ดังนั้น กระบวนการเกิดความรู้ตามทัศนะของพุทธปรัชญายืนยันได้ว่าบ่อเกิดของความรู้ที่แท้จริงมาจากประสบการณ์ทางผัสสะ ผ่านเข้าสู่กระบวนการคิดด้วยหลักเหตุผล ตลอดจนพิสูจน์ทดลองให้เกิดผลจริงด้วยตนเอง เช่นเดียวกับกระบวนการเกิดญาณวิทยาของปรัชญามนุษยนิยมตะวันตก

มนุษยนิยมในพุทธปรัชญามีทัศนะว่า การใช้สติปัญญาและเหตุผลที่ผ่านการพิจารณาโดยหลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการนำมาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง รู้จักโลกตามความเป็นจริงไม่ยึดมั่นถือมั่น มีการปฏิบัติที่ถูกต้องและพัฒนาไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์

จริยศาสตร์

จริยศาสตร์เป็นเรื่องของการโต้แย้งและแสวงหาเหตุผลอันว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์ โดยไม่มีการตัดสินที่ชัดเจนลงไปว่าถูกหรือผิด แต่เป็นเรื่องของการประพฤติดุปฏิบัติที่อยู่ในเกณฑ์การตัดสินว่าควรหรือไม่ควร (Intongpan, 2010 : 252) พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงจริยธรรมของชีวิตในกรอบของศีลธรรมซึ่งเป็นทั้งข้อห้ามและหลักพึงปฏิบัติที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตตั้งแต่ระดับบุคคลไปถึงมนุษยชาติและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปสู่ชุมชน (Kerdkaew, 2010 : 248) หลักเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา เรียกว่า พุทธจริยศาสตร์

(Buddhist Ethics) เป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่แสดงไว้อย่างเป็นระบบในหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีการแบ่งแยกออกหลักธรรมและวินัยตั้งแต่ระดับพื้นฐานของปุถุชนในระดับโลกียะไปจนถึงระดับระดับโลกุตตระ เช่น การใช้ศีลที่เหมาะสมกับแต่ละคนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างความปกติทางกายและวาจา ป้องกันพฤติกรรมที่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น มุ่งสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นกับสังคม พัฒนาจิตจนเกิดสมาธิและปัญญาหยั่งรู้ความจริงเกิดการปล่อยวางเป็นอิสระโดยสิ้นเชิง

พุทธจริยศาสตร์มีแนวปฏิบัติแบบทางสายกลางที่พัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมและถือเรื่องของมนุษย์สำคัญที่สุด มีทศณะที่ไม่เห็นด้วยกับคำสอนที่ให้เชื่อในอำนาจของพระเจ้าหรือลิขิตของพรหมว่ามีอิทธิพลเหนือความพยายามของมนุษย์ แต่ให้เชื่อว่า มนุษย์มีอิสระเสรีที่จะสร้างเสริมหรือลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ได้ตามเจตคติของตนเอง ความดีหรือชั่วมนุษย์เป็นผู้กระทำขึ้นเอง ถือเป็นการรับรองการมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ (Putrin, 1989 : 120) พุทธจริยศาสตร์ส่งเสริมให้มนุษย์ชาติมีศีลธรรมเพื่อเกื้อกูลประโยชน์สุขร่วมกัน ให้ความเคารพในคุณค่าของชีวิตอื่นไม่น้อยไปกว่าชีวิตตนเอง อันเป็นลักษณะของการยึดถือความสงบและประโยชน์สุขของการอยู่ร่วมกัน ส่งเสริมการใช้เสรีภาพตามเจตคติของตนเองเพื่อเชิดชูคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญามีหลักการและแนวทางพัฒนามนุษย์แบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมและพัฒนากองชีวิตด้วยวิธีการของเหตุผลภายใต้หลักธรรมาธิปไตย เพื่อประสานความหลากหลายเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างแนวคิดแบบเก่าและแนวคิดแบบใหม่ วิทยาศาสตร์กับศาสนา เสรีภาพกับการบิบบังคับ เพื่อเลี่ยงความเชื่อแบบสุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง อาทิ เทวนิยมกับวัตถุนิยม อัตตกลิณณานุโยคกับกามสุขัลลิกานุโยค เพื่อประสานความขัดแย้งระหว่างกายกับจิตให้เกิดความสมดุล ลดความเชื่อที่ว่าวัตถุเท่านั้นที่ดีสำหรับมนุษย์ ไม่แสวงหาความสุขจากวัตถุนิยมเกินความเหมาะสมพอดี ไม่หลงมัวเมาจนตกเป็นทาสของวัตถุเท่ากับเป็นการลดคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์

การที่มนุษย์เพิกเฉยต่อการพิจารณาตัวเอง ปล่อยให้จิตถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา เป็นสาเหตุของวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ สังคมที่อาศัยอยู่ ตลอดถึงโลกและจักรวาล ในอัมมิกสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996. Thai Tipitaka No. 21/70/83) ได้กล่าวถึง ความเสื่อมทรามของจิตใจมนุษย์ทำให้โลกและสิ่งต่างๆ เสื่อม

คุณค่าลง โดยอธิบายว่า เมื่อพระราชไม้มั่งอยู่ในธรรม ทำให้ข้าราชการ คหบดี ชาวบ้านชาวเมืองก็ไม้มั่งอยู่ในธรรม การที่มนุษย์ไม้มั่งอยู่ในธรรมเป็นสาเหตุทำให้เกิดความวิปริตต่อธรรมชาติ เริ่มจากดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์โคจรไม้มั่งมาเสมอ ทำให้เวลาและฤดูกาลหมุนเวียนไม้มั่งมาเสมอ ฝนไม้มตกตามฤดูกาล ข้าวที่ปลูกไว้เก้ไม้มั่งมาเสมอ ส่งผลให้มนุษย์ที่บริโภคข้าวผิวพรรณเศร้าหมอง สุขภาพไม้มแข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น

พุทธจริยศาสตร์จะให้ความสำคัญกับประโยชน์สุขสูงสุดของมนุษย์คือ พระนิพพานอันเป็นธรรมในระดับโลกุตระ ผู้เข้าถึงธรรมในระดับนี้พร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์สุขให้กับโลกและมนุษยชาติ ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความสำคัญกับธรรมในระดับโลกียะที่ใช้หลักการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการสนองตอบทางร่างกายและจิตวิญญาณ มีเสรีภาพส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้กับตัวเองและให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นให้ความเคารพในคุณค่าของชีวิตคนอื่น ไม่น้อยไปกว่าชีวิตตนเอง

2. การนำแนวคิดมนุษยนิยมในพุทธปรัชญามาลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุ

การยึดมั่นถือมั่น (attachment) ตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ หมายถึง ไม่ปล่อยวางตามควรแก่เหตุผล เนื่องจากติดใจหรือใฝ่ปรารถนา (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008 : 571) การยึดมั่นถือมั่นเกิดมาพร้อมกับมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์มนุษย์มีปรัชญายึดมั่นต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เบื้องบนและพร้อมจะสละทุกอย่างและบังคับให้ทุกคนทำตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ในยุคโบราณเป็นยุคของการแสวงหาความมั่นคงของหมู่คณะ โดยอาศัยความรู้กฎเกณฑ์และยึดมั่นเอากฎเกณฑ์ตามที่ตนเองรู้ และบังคับคนอื่นให้ทำตามกฎที่ตนเองตั้งขึ้นอย่างเคร่งครัด ในยุคกลางมนุษย์ยึดมั่นอยู่กับความสุขในโลกหน้าอาศัยหลักคำสอนของศาสดาตนเองเป็นเกณฑ์การตัดสินใจ เมื่อเข้าสู่ยุคใหม่ยึดมั่นอยู่กับเหตุผล ใช้เหตุผลเป็นมาตรการทางคุณค่า (Bunchua, 2003 : 23) ในเวลาที่โลกเข้าสู่ช่วงยุคใหม่เป็นช่วงที่วิทยาศาสตร์มีความก้าวหน้า เป็นช่วงที่เวลาที่รู้ฟื้นความเชื่อเรื่องการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของโลกและเชื่อว่าวิทยาศาสตร์จะแก้ปัญหามนุษย์ได้ทุกอย่าง จึงยึดมั่นกับวิทยาศาสตร์และกรอบของวัฒนธรรมตะวันตก ผู้คนในเมืองยึดมั่นถือมั่นในวัตถุกลายเป็นวัฒนธรรมที่นิยมการบริโภค

โลกยุคปัจจุบันจึงเป็นโลกของวัตถุนิยม (Materialism) เพราะวัตถุได้ถูกทำให้ซึมซับเข้าไปอยู่ในจิตวิญญาณของมนุษย์ ผู้คนยึดมั่นถือมั่นกับวัตถุซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมให้มีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น คนที่ลุ่มหลงในวัตถุได้แสวงหาวัตถุทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น

มาสนองความต้องการของตนเอง แสวงหาอย่างเกินความพอเหมาะพอดี โลกุ่นวายแต่เรื่องการแสวงหาวัตถุเพื่อสนองความต้องการ ความก้าวหน้าทางวิชาการก็คิดค้นแต่เรื่องวัตถุเพื่อประดิษฐ์คิดค้นผลิตใหม่ๆ (Buddhadasa Bhikkhu, n.d. : 358-360) มนุษย์ในยุคปัจจุบันยึดมั่นอยู่แต่วัตถุ เพราะถูกรอบงำให้เชื่อในปรัชญาที่ว่าวัตถุเป็นสิ่งสูงสุดจนตกเป็นทาสของวัตถุ วัตถุจึงเปรียบเสมือนมนต์ขลังที่ทำให้กิเลสสามารถแสดงอำนาจบังคับจิตวิญญาณให้ตกเป็นทาสของวัตถุ เป็นการลดคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตัวเองเพียงเพื่อวัตถุ

การยึดมั่นถือมั่นในวัตถุจนตกเป็นทาสได้สร้างความเดือดร้อนและความไม่สงบสุขให้กับตนเองและโลก เพราะวัตถุได้สร้างความร่ำรวยให้กับคนไม่เพียงไม่กี่คน เมื่อคนรวยซึ่งมีจำนวนน้อยเอาไปหมด คนส่วนใหญ่ก็จำเป็นต้องต่อสู้แย่งชิง เช่น ในสมัยที่ยังไม่เจริญมนุษย์ก็ไม่มีอะไรมากเหมือนสมัยปัจจุบัน ต่อเมื่อการศึกษาเจริญขึ้นบางคนก็พัฒนาเร็วกว่าคนอื่นมาก เกิดการกอบโกย คนจำนวนมากทนไม่ไหวก็ต้องต่อสู้แย่งชิง (Buddhadasa Bhikkhu, 2006 : 191-192) เมื่อโลกมีการพัฒนาที่ไม่สมดุลคือ พัฒนาแต่วัตถุแต่ไม่พัฒนาจิตวิญญาณมาควบคุมความอยาก คนฉลาดหรืออำนาจที่มุ่งแต่จะกอบโกย เกิดการแก่งแย่งกลายกลายเป็นความไม่ยุติธรรมและความไม่สงบสุข

เมื่อโลกมีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ผู้คนอยู่ดีกินดีเริ่มชินกับชีวิตที่สุขสบาย จึงต้องเร่งหาเงินให้มากขึ้นเพื่อความสะดวกสบายอย่างที่เคยได้รับ เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน ความเห็นแก่ตัวมีมากขึ้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่น้อยลง ไม่มีเวลาให้กับตัวเอง ไม่มีเวลาช่วยเหลือสังคม ไม่มีการแบ่งปันมีแต่กอบโกยเข้าหาตัวเอง ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผลกระทบที่ตามมาคือ การทำลายล้างซึ่งกันและกันเพื่อความปลอดภัยของตนเอง ด้วยเหตุนี้ทั้งโลกจึงต้องประสบกับวิกฤตการณ์ส่วนบุคคลและลูกกลมเป็นวิกฤตการณ์ของโลก จากวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งคราวกลายเป็นวิกฤตการณ์ถาวร

โลกยุคปัจจุบันมนุษย์ถูกทำให้เชื่อว่าวัตถุเป็นสิ่งมีค่าที่สุด วัตถุเป็นเครื่องชี้คุณค่าของผู้ครอบครอง ความศรัทธาในตัววัตถุได้แทรกซึมเข้าไปอยู่ในจิตวิญญาณจนเกิดการลุ่มหลง กลายเป็นการแก่งแย่งแข่งขันกันแสวงหาครอบครองจนเกินจำเป็น เกินความพอดี ทำให้เกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติ กลายเป็นปัญหาสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลกอย่างทุกวันนี้ มนุษย์ยึดถือวัตถุเป็นสรณะจนตกเป็นทาส ทำได้ทุกอย่างแม้จะผิดคุณธรรมจริยธรรม ความมั่งคั่งและความสะดวกสบายจากวัตถุเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมให้มีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น

ความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันน้อยลง เพราะการแสวงหาวัตถุโดยไม่มีการควบคุม ทำให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมาไม่รู้ถึงความจริงของกฎธรรมชาติ ใช้วัตถุตอบสนองความสุขทางกายแต่ความสุขทางใจ ไม่ได้รับการตอบสนอง เป็นความไม่สมดุลระหว่างร่างกายกับจิต ผลกระทบที่ตามมาคือวิกฤตการณ์โลก

แนวคิทางมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาทำให้เกิดสัมมาทิฐิอันจะนำไปสู่ความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงทางด้านอภิปรัชญาเพื่อการประพฤติปฏิบัติด้านจริยธรรม ความรู้แท้จริงที่ได้ทำให้คลายการยึดมั่นถือมั่นไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ หลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการเป็นไปเพื่อพิจารณาความเป็นไปของสรรพสิ่งอย่างละเอียดรอบคอบ หลักการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการตอบสนองความต้องการกายกับจิตทำให้การยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุลดลง

สรุปการวิจัย

พุทธปรัชญามีการผสมผสานแนวคิดมนุษยนิยมอย่างกลมกลืนเหมาะสมสำหรับมนุษย์ทุกคนชั้นทุกระดับ ถึงพร้อมด้วยมิติของการแก้ปัญหาเพื่อการพ้นทุกข์และเกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ให้ความสำคัญสูงสุดกับมนุษย์ด้วยการเชิดชูคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์ ใช้สติปัญญาและเหตุผลร่วมกับหลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการเพื่อพิจารณาสรรพสิ่งที่รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสอย่างรอบคอบตามความเป็นจริง ไม่เกิดการยึดมั่นถือมั่น ไม่ถูกครอบงำความคิดจนตกเป็นทาส ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการใช้เสรีภาพที่ควบคุมโดยสัมมาทิฐิเพื่อพัฒนาทั้งกายและจิต วิญญานตามลำดับขั้นสู่ความเป็นมนุษย์ในอุดมคติ คุณลักษณะที่หลากหลายตามทัศนะของมนุษยนิยมในพุทธปรัชญาเป็นองค์ความรู้ที่จะเป็นพลังที่จะลดการยึดมั่นถือมั่นทางวัตถุและเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพให้กับโลก

เอกสารอ้างอิง

กิริติ บุญเจือ. (2546). *ย้อนอ่านปรัชญานวยุคของมนุษยชาติ (ช่วงสร้างระบบเครือข่าย)*.

กรุงเทพมหานคร: แผนกพิมพ์และผลิตเอกสาร มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

เดือน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2553). *พุทธปรัชญา : มติการมองโลกและชีวิตตามความจริง*. กรุงเทพมหานคร: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ประเวศ อินทองปาน. (2553). *พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (ชำระเพิ่มเติมครั้งที่ 1) (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย. เล่ม 1: ชีวิตและการทำงาน*. ม.ป.ท. _____ . (ม.ป.ป.). *ปณิธาน 3 ประการของพุทธทาสภิกขุ*. ม.ป.ท.
- พิน ดอกบัว. (2544). *ปวงปรัชญากรีก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ 14 , 20 , 21 , 22*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2532). *มนุษย์นิยม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. _____ . (2554). *ปรัชญาเปรียบเทียบ มนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด.
- _____ . (2559). *ปรัชญานิพนธ์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.
- สุนทร ธีรสิงห์. (2543). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ สภาอนันท์. (ม.ป.ป.). *เงินกับศาสนา: เทพบุตรแห่งยุคสมัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- อมร โสภณวิเศษฐวงศ์. (2521). *ปรัชญาเบื้องต้น*. ม.ป.ท.

Translated Thai Reference

- Buddhadasa Bhikku. (2006). *Living and eternal of Buddhadasa Bhikku*. Vol 1: Living and Working. n.p. [in Thai]
- _____ . (n.d.). *The Three wishes of Buddhadasa Bhikku*. N.P. [in Thai]

- Bunchua, K. (2003). *Reading in past of postmodern philosophy*. (In Time of Web Creation).
Bangkok: Department of Printing and Documentary Production of Saint John's University.
[in Thai]
- Dogbauw, F. (2001). *Greek philosophy*. (2nd ed.). Bangkok: Sayam Press. [in Thai]
- Intongpan, P. (2010). *Buddhist philosophy in Tipitaka*. (3rd ed.). Bangkok: The Press for
Supportation and Training of Simena, Kasetsart University. [in Thai]
- Kamdee, D. (1991). *Buddhist philosophy*. Bangkok: Odianstore Press. [in Thai]
- Kerdkaew, T. (2010). *Buddhist philosophy: The view of the world and life in reality*. Bangkok: The
Press of Huachiew Chalermprakiet University. [in Thai]
- Mahachulalongkornrajavidhayalaya. (1996). *Thai Tipitaka, the volumn of No 14 , 20 , 21 , 22*.
Bangkok: Mahachulalongkornrajavidhayalaya Press. [in Thai]
- Na Sangsee, S. (2000). *Buddhist Philosophy in Tipitak* (2nd ed.). Bangkok : Chulalongkorn
Press.[in Thai]
- Putr-in, S. (1989). *HUmanism*. Bangkok: Odianstore. [in Thai]
- _____. (2011). *Comparative Philosophy in eastern and west humanism*. Bangkok: Sangsanbooks
Co. Ltd. [in Thai]
- _____. (2016). *Philosophical composition*. Bangkok: Sayam Press. [in Thai]
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2008). *Dictionary of Buddhism*, the volum of world
collection (12th ed.). Bangkok: Chulalongkorn Press. [in Thai]
- Satha-Anond, S. (n.d.). *Money and religion: Thepayuttha in New Period*. Bangkok:
Komonkeemthong. [in Thai]
- Sophonwisjethawong, A. (1978). *Introduction to philosophy*. n.p. [in Thai]

ผู้เขียน

นายเอก โกไสยกานนท์

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศส.ม.) สาขาวิชา
ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กำลังศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาปรัชญาและ
ศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่อยู่ เลขที่ 5 ซ.หัวหมาก 1 แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

โทรศัพท์: 083-5792406 อีเมล: wuttiko@hotmail.com

Author

Mr. Ake Kosaikanond

Holds a Master of Arts Program in Philosophy and Religion, Faculty of Humanities,
Kasetsart University

Pursuing a Doctor of Philosophy Program in Philosophy and Religion, Faculty of
Humanities, Kasetsart University, 5 Soi Huamark 1 Huamark, Bangkapi, Bangkok
10240

Tel: 083-5792406 E-mail: wuttiko@hotmail.com

